

KÜR ŞAD ADININ ETİMOLOJİSİ VEYA TÜRK TARİHİNDE KÜR ŞAD ADLI BİR KİŞİ VAR MIDIR?

The etymology of personal name Kürşad or is there a person called Kür Şad in Turkish history?

Этимология имени Кюр Шад или был ли человек по имени Кюр Шад в турецкой истории.

Osman Fikri SERTKAYA*

Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14: 1-10

Özet: Bu çalışmada, 40 küsur Türkün Çin sarayını basarak imparatoru esir aldıkları olayın aktarıldığı Çince ve Türkçe kaynaklardan hareketle, Kür Şad kişi adı veya unvanının tarihi kaynaklarda -özellikle Göktürkçe kaynaklarda- geçmediği; aslında bu adın Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı romanında roman kahramanının adı olarak ortaya çıktığı üzerinde durulacaktır. Atsız, Çince Chieh shê = Chie shih = Cie şı olarak okunan adın Göktürkçesinin Kür Şad olması gerektiğini düşünmüştür. Şad kelimesi Eski Türkçede kullanılan bir idari unvandır. Kür kelimesi Türkiye Türkçesindeki "gür" kelimesidir. Bu kelime, Thomsen tarafından küll olarak okunan kelimenin l~r alternansına bağlı bir varyantı olarak düşünülmüştür. İlk defa 1946 yılında Atsız tarafından zikredilen Kür Şad isim ve unvanı 68 yıldır kişi adı ve soyadı olarak binlerce kez kullanılmış bir "Ghost Word" yani hayalet kelimedir.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Kür Şad, tarih, etimoloji, kişi adları

Abstract: In this study, through the Chinese and Turkish sources in which is narrated the incidence that forty (Kök) Turks attack Chinese palace and capture the emperor, it is emphasized that the personal name and title Kür Şad does not appear in historical sources -especially not in Köktürk sources- and it only emerges from the novel of Nihal Atsız Bozkurtların Ölümü as a name of the protagonist. Atsız considered that Chinese name pronounced as Chieh shê = Chie shih = Cie şı must be Kür Şad in Köktürk language. The Word Şad is an administrative title used in Old Turkic. As to Kür, it is the Turkish Word gür 'thick, dense, luxuriant'. This word is regarded as a variant of the word küll deciphered by Thomsen (in the inscriptions), corresponding to the alternance l ~ r. The personal name Kür Şad, is a ghost word which has been adopted a thousand times as a personal name and surname for sixty eight years since 1946 when Atsız first mentioned it.

Key words: Turkish, Kür Şad, history, etymology, personal names

Аннотация: Исходя из китайских и турецких источников, где говорится о том как 40 с лишним турков ворвались во дворец Китая и взяли в плен самого императора выявляется тот факт, что имени или звания под названием Кюр Шад не существует в исторических источниках, особенно в Гёктюркских источниках. На самом деле данное имя использовалась именем героя в романе Нихала Атсыза "Бозкуртларын Олуму (Смерть Волков)". Атсыз думал, что китайское имя Chieh shê = Chie shih = Cie şı (Чиех Ше=Чиех ших=Сие Шы) по Гёктюркски должно быть как Кюр Шад. В древне тюркском языке "шад" был одним из административных чинов. Слово "кюр" соответствует со словом "гюр (множество чего то)" в турецком языке. Полагалось, что это слово вариант слова "кюл" с альтернансом л~р, прочтенным Томсеном. Имя и титул Кюр Шад впервые был использован Атсызом в 1946 году и с тех пор в течение 68 лет данное "Ghost Word (призрак слово)" тысячекратно использовалась.

Ключевые слова: Турецкий, Кюр Шад, история, этимология, имена людей

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul / TÜRKİYE. ofsertkaya@mynet.com

0. Bir TV programında tanınmış Eski Türk Tarihi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Ahmet Taşağl'ın "Türk tarihinde *Kürşad* isimli bir kişi yoktur" mealindeki sözleri adı veya soyadı *Kürşad* olan kişileri üzmüş, bu kişiler "madem böyle bir tarihi şahsiyet yoktur. O halde adımız veya soyadımız nereden geliyor?" şeklindeki soruları bizlere yöneltmişlerdir. Ben de bu yazımda Çin kaynaklarındaki Çince adı Mandarin sistemine göre: *Chieh-shê-shuai* = *Chie shih shuai*; Pin-yin sistemine göre: *Cie şı şuay* şeklinde okunan, *Bozkurtların Ölümü*, *Asına Chie-Shih-Shuai*. *Kür Şad* ve *Kürşad* (*Kahramanın Ölümü*) adlı romanlarda adı ve unvanı *Kür Şad* veya *Kürşad* şeklinde geçen Türk beyinin adının ve unvanının etimolojik kökenini yazarak konuya açıklık getirmeyi amaçladım. Önce tarihi bilgilerimizi tekrarlayalım.

1. Çin kaynaklarında Eski Türkler ile ilgili bilgiler merhum Prof. Dr. Bahaeddin Ögel tarafından yönetilen bir dizi doktora tezi ile Türk bilim âleminde duyulmaya başlamıştı. Bu çalışmalardan birisi 618 ile 745 yılları arasındaki olayları anlatan *Tzu-chih t'ung-chien* [*Halkı Yönetmenin Bilgileri*] adlı Çin kaynağındaki Göktürkler ile ilgili bilgilerin değerlendirildiği Chang Jên-t'ang'ın *-Ts'ê-fu yüan-kuei* ve *Tzu-chih t'ung-chien'e göre (618-745)*, T'ang Devrindeki Doğu Göktürkleri hakkında yeni belgeler adlı doktora çalışmasıdır (Jên-t'ang 1968: 106-108).

639 yılının Nisan ayında Çin'e karşı yapılan bir baş kaldırı olayı bu kaynakta şöyle anlatılmaktadır:

Tzu Ching Tung Chien [*Halkı Yönetmenin Örnekleri*], 195, 1887b.

"İmparator *T'ai-tsung*, Chiu-ch'êng-kuan sarayına geldi. Önceleri *T'u-li Kağan*'ın kardeşi *Chieh-shê-suai* ağabeyisiyle birlikte Çin sarayına gelmiş ve kendisine "*Chung-lang-chiang*" rütbesi verilmişti. Bu zat çapkın idi ve bundan dolayı da *T'u-li Kağan* tarafından azarlandı. Bu yüzden *Chieh-shê-shuai* bir kere ağabeyisini hainlikle suçlayarak İmparator *T'ai-tsung*'a ihbar etti. Bundan sonra İmparator, onu küçümsediği için, uzun bir zaman terfi ettirmedi. Bu sebeble *Chieh-shê-shuai*, eskiden kendi kabilesinden gelen kırktan fazla Göktürk asilzadesiyle birlikte gizli bir isyan teşkilâtı kurarak çalışmaya başladı.

Plânları şöyle idi: Prens *Li Chin* (unvanı: "*Chin-wang*") bir gece sabaha karşı Chiu-ch'êng-kuan sarayından çıkacak, o sırada saray kapısı açık kalacak ve kapı nöbetçileri de çekileceklerdi. *Chieh-shê-suai* ve arkadaşları bu fırsattan istifade ederek saraya girecekler ve sonra doğrudan İmparator *T'ai-tsung*'un oturduğu otağa koşup, İmparator'u esir edeceklerdi. *Chieh-shê-shuai* o sıralarda *T'u-li Kağan*'ın oğlu *Ho-lo-ko*'yu da lider olarak seçmişti.

O gece *Chieh-shê-shuai* ile arkadaşları sarayın civarlarında saklandılar. Ancak hareketin kararlaştırıldığı gece, aksi bir tesadüfle, büyük bir fırtına patlak verdi. Prens *Li Chih* saraydan çıkamadı. *Chieh-shê-shuai*, plânlarının gecikeceğini, sabah olunca da hareketin duyulacağından ve kendisinin kılıçtan geçirileceğinden korkarak Chiu-ch'êng-kuan sarayını basıp İmparator *T'ai-tsung*'u silah kuvveti ile ele geçirmek kararını verdi.

Chieh-shê-shuai ile arkadaşları saray muhafızları ile çarpışa çarpışa sarayın dört müdafaa hattını geçtiler. Fakat *Chieh-shê-shuai* ile arkadaşları büyük bir şiddet

ve sebatla çarpışırken, birlikleri ile saraya yetişen Chê-ts'ung rütbesini taşıyan Sun Wu-k'ai ve diğer Çinli komutanlar tarafından püskürtüldüler.

Hareketin muvaffak olmayacağını anlayan Chieh-shê-shuai sarayı terkederek saray ahırına hücum etmeğe karar verdi. Oradan aldıkları yirmiden fazla ata atlayarak Çin başkentinden çıkmağa muvaffak oldular. Kendi kabilelerine sığınmak isteyen Chieh-shê-shuai ile arkadaşları kuzeye kaçtılar. Wei irmağı kıyısına gelip orada bir mola verdikleri anda, peşlerine takılan Çin ordusu tarafından yakalanarak öldürüldüler.

Bu olaydan sonra İmparator T'ai-tsung, Ho-lo-ko'yu idam edecek kadar ileri gitmedi; fakat güneydeki sınır bölgesine sürgün etmek suretiyle onu cezalandırdı.

1968 tarihli doktora tezindeki bu bilgiler beş yıl sonra Doç. Dr. Cevdet Gökalp tarafından kaleme alınan "Chieh-shê-shuai (Kürşad?) olayı" adlı yazısında değerlendirilmiştir (Gökalp 1973: 10-15).

*Tzu-chih t'ung-chien'*deki metni bir de orijinalinden görelim. (195, 1887b). Eski Çince metin:¹

[8]夏，四月，戊寅，上幸九成宮。

初，突厥突利可汗之弟結社率從突利入朝，歷位中郎將。居家無賴，怨突利斥之，乃誣告其謀反，上由是薄之，久不進秩。結社率陰結故部落，得四十餘人，謀因晉王治四鼓出宮，開門鬪仗，馳入宮門，直指禦帳，可有大功。甲申，擁突利之子賀邏鶻夜伏於宮外，會大風，晉王未出，結社率恐曉，遂犯行宮，逾四重幕，弓矢亂發，衛士死者數十人。折衝孫武開等帥眾奮擊，久之，乃退，馳入禦廄，盜馬二十餘匹，北走，渡渭，欲奔其部落，追獲，斬之。原賀邏鶻，投於嶺表。

Son bahar, 5 Nisan. İmparator *Tang tai zong* Ciucheng Sarayı'nı denetlemeye teşrif ettiler.

Daha önce, Türk *T'u-li Kağan'*ın kardeşi *Cie shê shuai* ağabeyi ile birlikte (Çin) saray(ın)a intisap etmişti. Tang hanedanı tarafından (ona) "Zhong lang jiang" rütbesi verilmişti. *Cie shê shuai* sarayda iken küstahlaşmaya başladı ve aleyhinde olan ağabeyinden rahatsız oldu. "*T'u-li* Kağan baş kaldırmak için hazırlanıyor" diyerek ağabeyini itham etti. *Tai zong*, *Cie shê shuai'*nin bu davranışından dolayı onu küçük görmeye başladı ve epey bir süre onun rütbesini yükseltmedi.

Cie shê shuai eski kabilesindekilerle birleşerek entrika çevirmeye kalkıştı ve kırk küsur adam topladı. Gece yarısı 1-3 arası, "Yükselen han" unvanlı (prens) *Li zhi'*nin saraydan çıkarken saray kapısının açılmasından istifade ederek atla

¹ Kendilerine verdiğim Eski Çince metinleri bilgisayarda yeniden yazan ve Çince'den Türkçeye çeviren Lisansüstü öğrencilerim Ali Ekber Erkin ile eşi Mahbube Aziz'e teşekkür ederim.

saraya girmeyi ve imparator *Tang tai zong*'un otağını basarak imparatoru esir almayı planladılar.

Ayın 11'inde *Cie she shuai* ve diğerleri *T'u-li Kağan*'ın oğlu *He luo gu*'yu koruyarak gece yarısı saray kapısının dışında gizlendiler. Şiddetli rüzgara rast geldiği için "Yükselen Han" unvanlı prens (*Li zhi*) saraydan çıkmadı. *Cie she shuai* şafağın sökmesine az bir vakit kalmasından endişe ederek askerleriyle saraya hücum etti. Dört sıra kalın perdeden oluşan duvarı geçtikten sonra rastgele ok atmaya başladılar ve 10 küsur muhafızı öldürdüler. "Düşmanı geri püskürtücü" unvanlı komutan *Sun wu kai* ve adamları ile kıyasıya mücadele verdiler ve epey bir müddet sonra *Cie she shuai* geri çekilmek zorunda kaldı. Kraliyet ahırına doğru koşarak 20 küsur at çaldı(lar) ve kuzeye doğru kaçtı(lar). Wei nehri'ni aşarak kendi kabilesine gitmeye teşebbüs etse de Tang askerleri tarafından takip edilerek yakalandı ve öldürüldü.

(İmparator) *Tai zong*, *T'u-li Kağan*'ın oğlu *He luo gu*'yu bağışladı, ancak onu güneye sürgün etti.

2. Aynı olay *Hsin T'ang shu*'da şöyle anlatılıyor. Eski Çince metin:

帝幸九成宮，突利弟結社率以郎將宿衛，陰結種人謀反，劫賀邏鶻北還，謂其黨曰：「我聞晉王丁夜得辟仗出，我乘間突進，可犯行在。」是夕，大風冥，王不出，結社率恐謀漏，即射中營，譟而殺人，衛士等共擊之，乃走，殺廢人盜馬，欲度渭，微邏禽斬之，赦賀邏鶻，投嶺外。於是群臣更言處突厥中國非是，帝亦患之，乃立阿史那思摩為乙彌泥孰俟利苾可汗，賜氏李，樹牙河北，悉徙突厥還故地。

İmparator Jiu cheng Sarayı'nda iken *T'u-li*'nin kardeşi *Cie shê shuai*, "Lang ciang" rütbesini almıştı. *Cie shê shuai*, kendi adamlarıyla suikast plânlayarak kendi adamları ve (ağabeyinin oğlu) *He luo gu* ile birlikte İmparatoru kuzeye kaçırmayı düşündü. Adamlarına: "duyduğuma göre Yükselen Han (unvanlı prens *Li zhi*), gece saati 1-3 arası saray dışına çıkacakmış, saray kapısı açılacakmış. Ben bu fırsatta sarayı basacağım" dedi. O gece şiddetli rüzgar estiği için Yükselen Han (unvanlı prens *Li zhi*) saraydan çıkmadı. *Cie she shuai* suikastının açığa çıkmasından endişe ederek merkezi otağa doğru ok atarak "öldürün" diye bağırdı. Muhafızlar peş peşe basıp geldiği için *Cie she Shuai* kaçmak için saray seyisini öldürüp, at kaçırıp, Wei nehrinden geçmek istedi. Ama peşinden gelenler ona yetişerek kellesini aldılar.

He luo gu (imparator tarafından) affedilerek güney dağlarının dışına sürgün edildi. Bundan dolayı vezirler, Türklerin orta bölgede yerleşmelerinin hiç de doğru olmadığı görüşünü tartıştılar. Han da Türklerin baş belâsı olduğunu kabul etti. Yine de A shi na *Si Mo'ya Yi mi ni shu si li bi* Kağan unvanını lütf etti ve Li soyadını bağışladı. Kağan nehrin kuzeyinde otağ dikti. Bu olaydan sonra tüm Türk kabileleri asıl topraklarına gönderildi.

3. Aynı olay *Chiu T'ang shu*'da ise şöyle anlatılıyor. Eski Çince metin:

突利弟結社率，貞觀初入朝，曆位中郎將。十三年，從幸九成宮，陰結部落得四十余人，並擁賀邏鶻，相與夜犯禦營，逾第四重幕，引弓亂發，殺衛士數十人。折冲孫武開率兵奮擊，乃退。北走渡渭水，欲奔其部落。尋皆捕而斬之，詔原賀邏鶻，流于嶺外。

T'u-li''nin kardeşi *Cie shê shuai* Zhenguan saltanatının ilk yıllarında (=627'lerde) (Çin) saray(ın)a intisap etti ve Zhong lang jiang (= Saray muhafızları generali) rütbesini aldı.

Saltanatın 13. yılında İmparator, Ciu cheng Sarayı'nu teşrif etti.

(*Cie shê shuai*) Kendi kabilesinden 40 küsur adam toplayıp (onlara ağabeyinin oğlu) *He luo gu'*yu da dahil ederek gece vaktiyle hanlık otağını basmak istedi. Dört sıra kalın perdeden oluşan duvarı geçtikten sonra rastgele ok atarak on küsur muhafızı öldürdüler. Düşmanı geri püskürtücü (unvanlı) komutan *Sun wu kai* askerleri ile hücumla geçti. *Cie she shuai* geri çekildi ve kuzeye giderek Wei Nehri'ni geçip kendi kabilesine gitmek istedi. Ancak takip edilerek yakalandı ve öldürüldü.

*T'u-li Kağan'*ın oğlu *He Luo Gu* ise imparatorun fermanı ile affedilerek güney bölgesine sürgün edildi.

*Chiu T'ang shu'*da verilen bu metin İsenbike Togan, Gülnar Kara ve Cahide Baysal tarafından hazırlanan ve 2006 yılında yayımlanan *Çin Kaynaklarındaki Türkler. Eski T'ang Tarihi. (Chiu T'ang shu)* adlı eserde şöyle verilmiştir (Togan 2006: 25 ve 178):

5161:18. *T'u-li* Kağanın biraderi *Chieh-she-shuei*, *Chen-kuan* saltanat devresinin ilk yıllarında, yani 627'lerde, huzura çıkmış ve saray muhafızları sâggünü olarak atanmıştı.

5161:19. 13. Yılda (639) İmparator Ch'ang-an'daki, saraydan çıkıp Chui-ch'eng Sarayına doğru yola koyulduğunda, o, yani, *Chieh-she-shuai*, kendi bölüğünden 40 kişi ile anlaştı; bunlar, *Ho-lo-ko'*yu koruma altına alıp geceleyin İmparatorun ordugâhına sokuldular; tam dört sıra kalın-perde duvarı aştilar; yaylarını gererek rastgele ok atmağa başladılar ve böylece, onlarca saray muhafızını öldürdüler.

5161:20. Garnizon kumandanı *Sun Wu-k'ai*, askerleriyle cesurane bir şekilde hücumla geçince, bunlar geri çekildiler ve kuzeye, Wei suyuna doğru kaçtilar; maksatları kendi bölük'lerine gitmek idi.

21. Fakat, hepsi hemen yakalandı ve idam edildi. *Ho-lo-ku* ise, affedildi ve "Tepelerin ardına" sürüldü.

Çince üç tarihi kaynaktan küçük farklarla teferruatını öğrendiğimiz 40 Göktürk'ün Çin sarayını basarak imparatoru esir almak istemesi olayı Ahmet Taşağıl'ın *Göktürkler. II* adlı eserinde de genişçe anlatılmaktadır (Taşağıl 1999: 25-26).

4. Çince metinlerde geçen kişiler, unvanlar ve yerler:

Tang Tai Zong: 599'da doğan ve 627-649 yılları arasında Tang hanedanını yöneten Çin imparatoru.

Tang Gao Zong: (628-683). Tang Tai Zong'un dokuzuncu oğlu. 631 yılında Jinwang [= Yükselen Han] unvanını almıştır.

T'u-li Kağan: 602-631 yılları arasında yaşamıştır. Tölis Kağan ve Küçük Kağan olarak da isimlendirilmiştir.

Cie She Shuai: (???-639). T'u-li Kağan'ın küçük kardeşi. Zhong Lang Jiang [= Korgeneral] unvanına kadar yükseltelen yabancı general [=Fan jiang]'lerdendir.

He Luo Go: T'u-li Kağan'ın oğlu.

Aşina Simar (???-655). Aşina sülâlesi mensuplarından biri Tang hanedanının ilk dönemlerinin ünlü bir generali.

Zheng guan saltanatı: Tang imparatoru Tai Zong'un Ocak 627-Aralık 649 yılları arasındaki Saltanat devresinin adı.

Ze Chong Du Wei: "Düşmanı geri püskürtücü". Saray muhafızlarının başının unvanıdır. Genellikle 1200 kişilik bir askerî birliğe hükmeder.

Cincheng Sarayı: Bugün Şan Şi eyaletinin Baoji kentinin Lingyou ilçesinin Yeni şehir semtini göstermektedir.

Wei nehri: Çin'in ortasından geçen *Huang He* [Sarı Su, Sarı Irmak] ın Şan Şi eyaletinden geçen en büyük koludur.

Liang Nan: Güneydeki beş büyük dağın güneyindeki bölgeler: Kanton, Guang Şi, Hainan eyaletleri bölgeleri.

40 küsur Türkün Çin sarayını basarak imparatoru rehin alıp Çin'de esir olarak tutulan Türklerin ana yurtlarına gönderilmesinin sağlanmak istenmesi olayı Türkiye'de üç romanda işlenmiştir. Bu romanların ilki Nihal Atsız'ın 1946 yılında yayımlanan *Bozkurtların Ölümü* adlı romanıdır. romanda kahramanın adı, *Kürşad* olarak verilmiştir. Diğer iki roman da *Kür Şad* adını taşımaktadır.

Ahmet Haldun Terzioğlu, *Asma Che-Shih-Shuai. Kür Şad*, Ankara, Şubat 2013, 303 s.

Orhan Yeniaras, *Kürşad (Kahramanın Ölümü)*, Ankara, 2013, 343 s.

Görüldüğü gibi ne Çince kaynaklarda, ne de Türkçe bir kaynaktan 40 küsur Türkün önderinin adı geçmiyor. Çince adı *Cie şı şuay* olarak okunan bu Türk'ün Türkçe adı olarak söylenen *Kür Şad* kelimesi nereden geliyor? Konuyu aydınlatalım.

Nihal Atsız 69 yaşında iken sevenleri 70. doğum yıldönümünde yayımlanmak üzere bir armağan kitabını hazırlamayı plânlanmış ve Doç. Dr. Mustafa Kafalı tarafından da ilgili kişilere mektup yazılarak makaleler ısmarlanmıştı. Nihal Atsız'ın hayatını ve eserlerini hazırlama görevi de bana verildi. Ben bu konuda onun iznini almak üzere 25 Kasım 1974 Çarşamba günü meslekdaşım Ahmet Bican Ercilasun ile birlikte Atsız'ın evine gittim. Kapısını çaldık. Kendisi açtı. Ahmet Bican'ı görünce sevindi, ancak beni çıkaramadı. Ahmet Bican'a "arkadaşın kim?" mealinde bir işaret

yapınca, Ahmet de "Hocam bizim Osman Sertkaya" dedi. Bunun üzerine Atsız Bey "Osman Bey! Siz *Orta Doğu* gazetesinde yayımlanan "Göktürk İmparatorluğu" (Sertkaya 1995: 5-23) adlı yazılarınızda *Boyla Baga Tarkan*'ın *Bilge Tonyukuk*'un unvanı olduğunu söylüyorsunuz. Ben ise *Bozkurtlar Diriliyor* adlı romanımda *Bilge Tonyukuk* ile *Boyla Baga Tarkan*'ı iki ayrı kişi olarak yazmıştım. Şimdi ne yapacağız?" dedi. Ahmet Bican da "Efendim. Tarih ayrıdır, roman ayrıdır. Romanda öyle yazılmış bir kere. Düzeltmek olmaz" dedi. Bu sözlerden sonra Atsız "Çocuklar, niçin içeri girmiyorsunuz" diyerek bizi içeri davet etti. Evlatlığı Kâniye Hanım'a da "Kâniye! Bize çay demle. Yanına da Japonya ve Laponya'dan gelen bisküvilerden koy" dedi. "Japonya ve Laponya"nın bir Atsız nüktesi olduğunu daha sonraları öğrenecektim.

Ziyaretimizin sebebini arz ettim. Cevap olarak "Osman Bey! Sizin hayatımı ve eserlerimi yazmanıza bir itirazım yok, yalnız bana bu konuda soru sormayacaksınız" şeklinde de onayım aldım.

Kasım ve Aralık aylarında çalışmalarımı yaptım. Ancak çalışmalar bir yerde kütüphanelerde bulmak mümkün olmadı. Bunun üzerine kendisine telefon edip durumu arz ettim ve fişleyeceğim mecmualar konusunda onun kütüphanesindeki dergilerden faydalanmak istediğimi söyledim. Uygun gördü. Artık Pazar günleri öğleden sonra saat 2 ile 5 arasında Atsız Bey'in evinde, onun masasında çalışıyordum.

Ne güzel günlerdi onlar. Çalışmam esnasında bazan ara verirdim. O zamanlar da genellikle Göktürkler üzerinde konuşurduk. Bana önce "İnel Kağan"ın "İni İl Kağan" olması gerektiğini söyledi. "Sen bibliyografya konusunda benden ilerisin, ayrıca da gençsin. Bu konuyu incele" dedi. Benim *Atsız Armağanı*'nda yayımlanan "İnel Kağan mı? - İni İl Kağan mı?" (Sertkaya 1976: 397-419) başlıklı yazımın hikâyesi budur?

Başka bir gün de sohbet esnasında "*Op* kelimesi "öküz" demekmiş. Yıllar önce bir yerde okumuştum. Şimdi hatırlamıyorum" diyerek *oplayu tegmek* deyimini incelememi istedi. Ben de isteği üzerine bu konuyu inceledim ve "Köl Tigin ve Köl-İç-Çor Kitabelerinde Geçen *oplayu tegmek* Deyimi Üzerine" başlıklı araştırmamı *Orhan Şaik Gökyay Armağanı*'nda yayımladım (Sertkaya 1984: 369-375).

Yıllar sonra Şinasi Tekin *Willi Bang Kaup. Berlindeki Macar Enstitüsü'nden Türkoloji Mektupları (1925-1934)* adlı eserini Türk Dil Kurumu'nda bastırmak istedi. Kitabın girişindeki "Willi Bang-Kaup. Hayatı ve Eserleri" maddesini de benim yazmamı arzu etti. Ben, Bang'ın 7. Mektubunu okurken Atsız'ın "Yıllar önce bir yerde okumuştum. Şimdi hatırlamıyorum" dediği açıklamayı buldum.

Turkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut. Siebten Brief: Neue Ansichten - neue Einsichten? "Das Formans *-layu* entspricht schon in den Inschriften ganz dem *täg* der Turfantexte oder dem *gibi* der Osmanen; so z. B. in dem bisher ungedeuteten *oplayu*, zu dem man kaum nötig hat, ein **opla-* zu

konstruierten. Nach Kâş. Bedeutet *op* 'Drechochse'; *oplayu tügdi* heißt also 'er griff an wie ein Dreschochse' d. H. *il attaqua à tête baissée*" (s. 194)

[Berlin'deki Macar Enstitüsü'nden Türkoloji Mektupları. Yedinci Mektup. Yeni görüşler - yeni anlayışlar. "Kitabelerde *-layu* eki, Turfan metinlerindeki *teg*'e ve Osmanlıca'nın *gibi*'sine aynen uyar. Meselâ şimdiye kadar izah edilemeyen - buna pek de lüzum yok ya ... *oplayu*'dan bir **opla-* çıkarılabilir. Kâşgarî'ye göre *op* 'düvene koşulan öküz' demektir; *oplayu tegdi* buna göre 'düven öküzü gibi saldırdı' demek olur, yani *il attaqua à tête baissée*" (s. 94)

Gök Türk yazıtlarının en güzel çevirisi de Atsız'a aittir. İlk kez 1940'lı yıllarda Türk Edebiyatı Tarihi'nde yayımlanmıştır (Atsız 1940: 31-38; 1943: 44-51; 2012: 101-115).

Bu sohbet anlarından birisinde kendisine *Kür Şad* kelimesinin hangi kaynaktan geçtiğini sordum. "Böyle bir kaynak yoktur" diyerek bana özetle şunları söyledi:

Senin de bildiğin gibi Shih-pi K'o-han yani Çuluk Kağan'ın iki oğlu vardı. Büyük oğlu *T'u-li* Tigin, küçük oğlu *Cie şı şuay* Tigin. Kağan'ın Çinli hatunu tarafından zehirlenerek öldürülmesinden sonra büyük oğlu *T'u-li* Tigin'in kağan seçilmesi gerekiyordu. Fakat Kurultay Kağan'ın büyük oğlu *T'u-li*'yi değil kardeşini "İl Kağan" unvanı ile kağan seçti. Bundan sonra *T'u-li* ve kardeşi 627 yılında Çin'e geldi. Hanedandan olanlara da Çin sarayında görevler ve Çince unvanlar verildi. Göktürk tahtının varisi *T'u-li* Tigin amcası *İl Kağan*'ın ölümünden bir yıl kadar sonra 631 yılında, 29 yaşında iken, Çin'de öldü.

İl Kağan ise 630 yılında Çinliler tarafından mağlup ve esir edildi. 100.000 kadar Türk de esir edilerek Çin'e getirilip çeşitli bölgelere yerleştirildi. İl Kağan Çin'in esareti altında iken kederden öldü.

639 yılının Nisan ayında *Cie şı şuay*, *T'u-li*'nin oğlu *Ho-lo-ko* (= Türkçesi belki Urku) Tigin'i de yanına alarak Çin sarayını basıp, Çin imparatorunu esir alıp, Göktürkleri esaretten kurtarmak ve ağabeyi *T'u-li*'nin oğlu *Ho-lo-ko*'yu kağan ilân etmek istedi (Göktürk kağanlarının 542-630 yılları arasındaki şeceresi için bk. Taşağıl 1995: 185).

Ben Çin kaynaklarında geçen *Chieh-shê-shuai* = *Chie shih shuai* = *Cie şı şuay* adının Türkçesinin ne olabileceğini çok düşündüm. Bir defa kağan çocuğu olmasından yani "Tigin" olmasından dolayı alacağı son idari unvan "Şad" olabilirdi. Geriye bu unvandan önceki ismi tahmin etmek kalıyordu.

1893'te Vilhelm Thomsen'in Göktürk alfabesini çözmesinden sonra *kül* okunan kelimenin varyantı olarak *kür* kelimesi düşünülmüştü. Yani bir *l ~r* alternansı olabilirdi. Bu alternansa göre *kül* kelimesinin varyantı *kür* kelimesi idi. Bu kelime Türkiye Türkçesi'nde "gür" şeklinde yaşamaktadır. Bir insanın "saçı, kaşı, bıyığı, sakalı" gür olabilir. "Ses, su" gür olabilir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu yüzden ben Çince *cie* kelimesinin Eski Türkçe karşılığının *kür* kelimesi olduğunu düşündüm ve Çince *Cie şı* ibaresinin Türkçesinin *Kür Şad* olabileceği kanaatine vardım. Bu yüzden Bozkurtların Ölümü adlı eserimde roman kahramanının adını *Kür Şad* olarak koydum. Bana göre de çok yakıştı. Sen *Türk Ansiklopedisi*'ndeki *Kül Tegin* ve *Kür Şad* maddelerini biliyorsun.

Burada sana söylediklerimin bir kısmını da bu maddelerde yazmıştım. İstersen bu maddelere bir kez daha bak (Sertkaya 2014a: 153-161).

Bu satırlardan da açıkça anlaşılacağı üzere her hangi bir Göktürkçe kaynakta *Kür Şad* adı geçmez. Bu isim ve unvan Nihal Atsız tarafından yapılan bir tekliftir. Ancak daha sonraları *Bozkurtlar* adı altında tek cilt olarak yayımlanan *Bozkurtların Ölümü* (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) romanları o kadar ikna edici bir üslupla kaleme alınmıştır ki okuyan herkes Türk tarihinde *Kür Şad* adlı bir Göktürk prensinin yaşadığı kanaatine varmıştır. Burada bir roman kahramanının müşahhaslaşarak sanki Türk tarihinde böyle bir kişi varmış gibi kabul edildiğini de görüyoruz. En güzel örnek hocam Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın *Eski Türkçede İsim-Fiiller* adlı doçentlik çalışmasının "Giriş" bölümünde yer almaktadır. Kemal Eraslan şöyle yazmıştı (Eraslan 1980):

Doğu Köktürk kağanlığının bu esaret hayatı elli yıl sürer (630-680). Bu müddet içerisinde esaretten kurtulmak için çeşitli teşebbüsler yapılırsa da, başarılı olunamaz. Bu esaret hayatı ve sebepleri Orhun kitâbelerinde acı acı ve açıklıkla dile getirilir. Bu arada bilhassa cemiyetin bünyesinin bozulduğu, Türk töresinin unutulduğu, prenslerin Türk adlarını bırakıp Çin adları aldıkları, Çinli prenseslerle evlendikleri önemle dile getirilir. (bk. *Köl Tigin* ve *Bilge Kağan* kitâbelerinin doğu cebheleri). Bu elli yıllık esaret devresi içerisinde **K ü r Ş a d** adlı bir prensin otuz arkadaşı ile giriştiği istiklâl teşebbüsü önemlidir. Ancak teşebbüs başarılı olamaz, **K ü r Ş a d** ve arkadaşları yakalanıp idam edilirler.

Eski Türkçede İsim-Fiiller yayımlandıktan sonra ben Kemal Eraslan hocama "Türk tarihinde *Kür Şad* adlı bir kişi var mı? Bu sadece Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü*'ndeki adlı roman kahramanının adıdır. Ayrıca Çin sarayını basan kişi sayısı da "otuz" değil "kırk" küsur olarak söylenmeliydi. Yakalanıp idam edilen kişi de yok. Bu "kırk" küsur kişinin hepsi Çinlilerle vurularak öldü" dedim. Bana bir cevap vermedi.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz.

1. Tarihi kaynaklarda, özellikle Göktürkçe kaynaklarda, *Kür Şad* adlı bir kişi adı ve unvanı geçmez.
2. *Kür Şad* isim ve unvanı Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* adlı romanının kahramanının adı ve unvanıdır.
3. Nihal Atsız Çince *Chieh shê* = *Chie shih* = *Cie şı* kelimelerinin Göktürkçesinin *Kür Şad* olması gerektiğini düşünmüştür. *Kür* kelimesi Türkiye Türkçesi'ndeki "gür" kelimesidir. *Şad* kelimesi ise Eski Türkçede kullanılan bir idari unvanıdır.
4. *Kür Şad* isim ve unvanı 1946'da ilk kez zikredildiğine göre bu ibare 68 yaşındadır.

5. *Kür Şad* isim ve unvanı *Kürşad* şeklinde birleştirilerek isim haline getirilmiş, 1946 yılından itibaren de kişi adı ve soyadı olarak binlerce kez kullanılmıştır. Bundan sonra da kullanılacaktır. Bu ismi veya soy adını kullananların isim babası da 20. yüzyılın Dede Korkut'u olarak Nihal Atsız olacaktır.

6. Nihal Atsız'ın *Bozkurtlar* adlı romanında kullandığı isimler 1940'lı yılların bilgilerine göre konulan isimlerdir. *Kür Şad* bir hayalet kelime yani "Ghost Word" dur. *Dîvânü Lugati't-Türk*'ten alınan "elma" kelimesinin eski şekli *Almıla*'nın doğrusu bana göre *Alımla*'dır (Sertkaya 2014b: 63-66). *İşbara* ve *Yamtar* kelimeleri de Türkçe değil Hintçedir. *İşbara* Hintçede "işvara = efendi, bey" anlamına gelen bir kelime olup Eski Türkçe'deki karşılığı *alp* kelimesidir (Sertkaya 2004: 371). Eski Türkçe'de *Yamtar* Hintçede *yantar* "sürücü, süvari" anlamlarına gelmektedir. Eski Türkçe'deki karşılığı ise *şalcı* şeklinde geçmektedir (Sertkaya 2004: 379-380). Meraklıları bu kelimelerle ilgili çalışmalara bakabilir.

KAYNAKÇA

- ATSIZ (1940), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, s. 31-38.
- ATSIZ (1943), *Türk Edebiyatı Tarihi. En Eski Çağlardan Başlayarak Büyük Selçüklülerin Sonuna Kadar*, İstanbul, 1943, s. 44-51.
- ATSIZ (2012), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, s. 101-115.
- ERASLAN, Kemal (1980), *Eski Türkçede İsim-Füller*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2731, İstanbul.
- GÖKALP, Cevdet (1973), "Chieh-shê-shuai (Kürşad ?) Olayı", *Töre, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Ocak 1973, Sayı: 20, s. 10-15.
- JÊN-T'ANG, Chang (1968), *T'ang Devrindeki Doğu Göktürkleri hakkında yeni belgeler -Ts'ê-fu yüan-kuei ve Tzu-chih t'ung-chien'e göre- (618-745)*, Doktora Çalışması, Taipei, s. 106-108.
- SERTKAYA, Osman Fikri (1976), "Göktürk Tarihinin Meseleleri: "İnel Kağan mı? - İni İl Kağan mı?", *Atsız Armağanı*, İstanbul, 1976, s. 397-419.
- SERTKAYA, Osman Fikri (1984), "Köl Tigin ve Köl-İç-Çor Kitabelerinde Geçen *oplayu tegmek* Deyimi Üzerine", *Orhan Şaik Gökyay Armağanı*, II, s. 369-375.
- SERTKAYA, Osman Fikri (1995), *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Ankara.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2004), "Göktürk Yazıtlarında Hintçe Unsurlar", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2014a), *Hüseyin Nihal Atsız. Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- SERTKAYA, Osman Fikri (2014b), "Elma Kelimesinin Kökeni Üzerine", *Türk Dili*, dil ve edebiyat dergisi, 750, Haziran 2014, s. 63-66.
- TAŞAÇIL, Ahmet (1995), *Gök-Türkler*, Ankara.
- TAŞAÇIL, Ahmet (1999), *Göktürkler. II*, Ankara.
- TOGAN, İsenbike - Gülnar KARA - Cahide BAYSAL (2006), *Çin Kaynaklarındaki Türkler. Eski T'ang Tarihi. (Chiu T'ang-shu)*, Ankara.